

Janáky István építészeti és szellemi öröksége

Az idő kereke

A meg nem alkuvás jellemezte a múlt héten elhunyt Janáky Istvánt, aki talán éppen ezért elsősorban meg nem épült alkotásaival, kísérleti és elméleti munkáival, mintsem megvalósult házaival hagyott nyomot.

A PÉCSI SHAÁR ERZSÉBET MÚZEUM. Kőbe vésve

HA. M. J. J. J. J. J.

EGY VALAMIREVALÓ KÖNYV nem arra való, hogy az olvasó elaludjon mellette, hanem inkább arra, hogy kiugorjon tőle az ágyból, és úgy, ahogy van, alsógatyában rohanjon szétverni az író úr pofáját... Ez a hrabali mondat jut Istvánról eszembe. És a mérhetetlen intellektuális bátorsága, a tudásával párosuló szabadsága – osztotta meg érzéseit a HVG-vel Herner János filozófus. Kétségtelen, hogy az augusztus 6-án, 74 éves korában elhunyt ifjabb Janáky István elsősorban provokatív gondolatairól, az építészszakmán belül parázs vitákat gerjesztő téziseiről, nem pedig emblemikus épületeiről volt ismert. A laikus sajtóban legutóbb a gigantikus homokórá-
nak is aposztrofált – Hernerrel és az író

Krasznahorkai Lászlóval közösen kitalált – Időkerék című, a 2004-es uniós csatlakozáskor átadott, mára az Ötvenhatosok terén mozdulatlanul hagyott mobil szoborral váltott ki késhegyre menő polémia. Hasonló ideológiai pergőtűz volt az osztályrésze az 1992-es sevillai világkiállítás magyar pavilonjára kiírt ötletpályázatot elnyerő – az expó „Felfedezések kora” hívómondatára az architektonikus erők játékát épületbe öntő – Lepkeházának is, amely ráadásul meg sem épült. Helyette Makovecz Imre pályázaton kívüli műve, a magyarság hányattatásait szimbolizáló, fejtetőre borított bárkát formázó fakatedrális képviselte Magyarországot.

Az életművét közelebbről is ismerők – így Herner mellett Janesch Péter

építész – szerint Janáky nem megosztani, hanem összekötni és gondolkodtatni kívánt. „Sem a technológiahívő modernisták, sem a tradícióőrző organikusok táborába nem tartozott, az építészeti finomságok, a részletek érdekelték. Az úgynevezett regionalizmust ő vezette be a hazai szakmai köztudatba, ő hívta fel a figyelmet a tájegységenként változó, spontán építészeti megoldások gazdagságára” – mondja Bojár Iván András, az Octogon című építészeti és dizájn-magazin főszerkesztője.

Pedig családi háttere Janáktyt inkább a modernizmus követésére sarkalhatta volna. Apja ugyanis ennek az irányzatnak volt kiemelkedő képviselője: a margitszigeti Palatinus strand vagy

a miskolci Egyetemváros geometrikus épülettömbjei fémjelzik az atyai örökséget. A Budapesti Műszaki Egyetemen ráadásul a modernizmus hazai apostolának, Major Máténak volt a tanítványa. Az ifjabb Janáky 1961-ben indult pályája elején hasonló modorban is tervezett – uszodát Kecskemétre, konvejjorgyárat Nyíregyházára, irodaházat Győrbe, kutatólaborokat Százhalombattára. Ám jelentősebbet azzal alkotott, hogy az Iparterv irodájában, ahol vezető tervezőként dolgozott, szellemi műhely alakított ki a pályakezdő tehetségek számára. 1974-től holdudvarát a Magyar Építőművészek Szövetségének (MÉSZ) Mesteriskolájában is bővítette, építészek generációit vette a szárnyai alá. Tanítványa volt például a szakrális építészetben nemzetközileg is elismert – a balatonboglári és a dunaujvárosi evangélikus templomot jegyző – Nagy Tamás, a pécsi Tudásközpont impozáns üvegfelületeiről ismert komplexumát tervező Balázs Mihály, valamint a meg nem valósult budapesti kormányzati negyed nemzeti közti tervpályázatát elnyerő Janesch Péter is.

JANÁKYT SAJÁT BEVALLÁSA SZERINT sokkal jobban érdekelte a spontán ötletek kibontása, mint a konkrét megvalósítás. Herner megfogalmazásában: ismerte ugyan a győztes megoldásokat, de nem élt velük. „Egyszer, valamikor a nyolcvanas években, felkérték egy úgynevezett SOS gyermekfalú megtervezésére, ő kikérte a terület részletes földtani térképét, és a szintvonalak alapján rajzolt egy, csak a kölykök által átlátható, sövényekből álló labirintust. Ebben helyezte el a lakóházakat, amelyekhez persze geometrikus úthálózat is vezetett, hogy a felnőttek se tévedjenek el. Nem is fogadták el a tervét, ő viszont nem volt hajlandó sematikusra átdolgozni” – említi egy jellemző példát a filozófus.

Az ipari megrendelések után a pécsi Schaár Erzsébet Múzeummal mutathatta meg magát először igazán a hazai szakmának. Az 1986-ban építeni kezdett, de csak öt évvel később átadott nyeregtetős, a dél-dunántúli város domborzati viszonyaihoz, épített örökségéhez idomuló – ennek ellenére a szaksajtóban mindmáig posztmodernnek titulált – komplexum a szobrászról 1974-es Utca című, nagyszabású kompozíciójának védőépülete „csupán”. Ugyanakkor esszenciája Janáky filozófiájának. „Időtlennek

BENKŐ IMRE

AZ IDŐKERÉK. A szépség nem mulandó

tűnő épülete kiváló példa a helyszín és a beruházó adottságaiból kiinduló, azokból rendszert teremtő építészetére. Munkáin a természetes anyagok gazdag használata jellemző, spontánnak tűnő geometrikus rendet teremtve” – összegezte a múzeum kapcsán ezt a gondolatíságot a hg.hu szakportáljának nekológja. A pécsi múzeum tervezésének idejére datálható a majd két évtizeddel később önálló könyvben is összefoglalt, regionalizmus vagy „talált építészet” néven is emlegetett eszmerendszerének megszületése is.

Az építészeti szépség rejtekei Magyarországon címmel 2004-ben megjelent kötetéből az az évi velencei építészeti biennáléra kiállítás is készült, bár a magyar pavilon szűköcske terei miatt csak ízelítőt kaphatott a nemzetközi szakmai publikum abból, mit is ért Janáky szépségen. Egy 2001-es kiállítás-megnyitójában úgy fogalmazott, hogy „szerintem a szépség konstans dolog, nem változik, nem függ az ízléstől, nem függ a koroktól, nem függ a stílusoktól. Szokták mondani: a szépség megítélése változik korok, helyek szerint. Szerintem nem. De mégis, egy picit, tényleg csak egy kis mértékben a terjedelme nő – furcsa módon. Belekerülnek a körébe olyan dolgok, amik régebben nem voltak a szépség körében. Ez a tágulás nagyon lassú, majdnem észrevehetetlen, és nagyon kis mértékű. A régi – mondjuk az ókori – terjedelemhez képest nőtt, de nem nagyon. Ez a diszkrét és talán egyre lassuló növekedés a leggyönyörűbb benne.” A kissé ködös körülírást Janáky

rendszerint konkrétumokkal is illusztrálta. Ahogy a tavaly közzétett, a felszínen az organikus iskola híveit támadó Levelek Árkádiából című pamfletjében is ezt tette. Ennek zárófejezetében a magyarság által lakott területeken fellelhető épített környezeti finomságokat szedte rendszerbe, javarészt azokat a nem szándékolt, de a spontán építészeti kultúrára jellemző finomságokat, amelyeket ő kincseknek gondolt. Köztük az erdélyi „büszke szász” városokat, az őrségi szereket, a „Karcag környéki sokat megélt” tanyákat. De idesorolt építőművészi alkotásokat is, így Koós Károly egész életművét, Makovecz Imre

Építészek generációit vette a szárnyai alá

dobogókői organikus síházát, vagy Szendrői Jenő 1996-ban tető alá hozott badacsonyi vitorlaskikötőjét. Az pedig, hogy róla mit gondolnak, ismerői szerint a legkevésbé sem érdekelte. A 2004-es velencei építészeti világszeregszemle magyar katalógusában írt ars poeticája szerint ugyanis: „Most, öregedve, azt gondolom, hogy a halál, amely Krúdy Gyula szavai szerint »az egyetlen bölcsesség«, majd mindent rendbe szed – ha szükséges.” ■ VAJNA TAMÁS